

DET KONGELIGE DANSKE VIDENSKABERNES SELSKABS PJECESERIE
GRUNDVIDENSKABEN I DAG

2

ERLING BJØL
POLITIK SOM VIDENSKAB

UDGIVET I SAMARBEJDE MED FOLKEUNIVERSITETETS BIBLIOTEK
AF FOLKEUNIVERSITETET I KØBENHAVN

1977

Redaktion:

professor, dr. phil. MOGENS BLEGVAD
administrator, dr. phil. ERIK DAL
professor, dr. phil. C. OVERGAARD NIELSEN

Redaktionssekretær:

cand. theol. N. J. CAPPELØRN

ERLING BJØL, professor i statskundskab, er født i 1918 og kom til Århus universitet som professor i 1963. Han blev dr. scient. pol. i 1966 på en disputats om den franske Europa-politik 1950–57. Inden da havde han i en årrække været udenrigspolitisk journalist og korrespondent i bl. a. London, New York og Paris, og han fungerer stadig som udenrigspolitisk kommentator ved Danmarks Radio og Politiken. I 1974 blev han medlem af Videnskaberne Selskab og er desuden medlem af Dansk udenrigspolitisk Instituts bestyrelse.

Erling Bjøl har foruden artikler skrevet en række bøger om international politik, bl. a. *International Politik* (1967), *de Gaulle – manden og epoken* (1969), *Öst-väst konflikten* (1971), *Udenrigspolitik* (1973) og *International organisation* (1977) samt en tre-bindt fremstilling af *Verdenshistorien efter 1945* (1972–74).

Forlag:

Folkeuniversitetet i København
Købmagergade 52
1150 København K

POLITIK SOM VIDENSKAB

Studiet af politik er ikke noget nyt. I vor egen kulturkreds kan man føre det tilbage til Platon og Aristoteles. Indien havde i oldtiden sin Machiavelli i Kautilyas *Arthaśāstra*.

Den rigtige Machiavelli er ligefrem gået ind i sproget i ord som machiavellisme og machiavellistisk. Hvad har han med videnskab at gøre, kan man spørge.

Dels indgår hans værk i et af de fag, som henhører under det, vi nu om stunder betegner som politisk videnskab, political science, politologi eller statskundskab, nemlig den politiske idéhistorie. Dels kan han tjene til at illustrere nogle fundamentale problemer, som den politiske videnskab den dag i dag må leve med og brydes med.

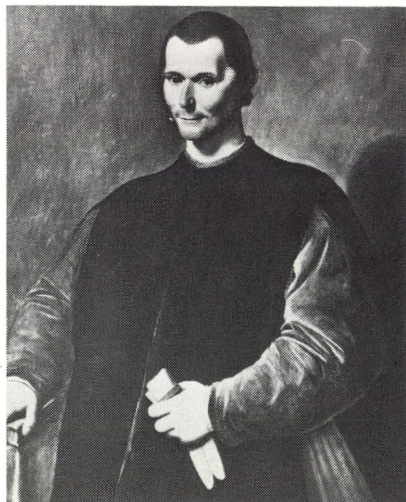
Når man siger, at en politik er machiavellistisk, mener man, at den er koldt beregnende, kynisk, amoralsk, grusom måske. Målet helliger midlet. Sådan anbefaler Machiavelli jo i *Fyrsten* statsmænd at handle. Eller gør han? Foreskriver han fyrsterne, hvad de skal gøre – eller beskriver han, hvordan det går til i politik? Mellem beskrivelse og foreskrivelse går det dybe skel mellem videnskab og politik. Hvis der da kan sættes et skel.

Allerede Francis Bacon hævdede, at Machiavelli var blevet misforstået. Han havde kun beskrevet „what men do, and not what they ought to do“.¹ Enhver kunne så drage sine egne slutninger. I hvert fald er han ikke altid slet så kynisk, som han er blevet gjort til. I en tekst, som er mindre kendt end *Fyrsten*, et brev, hvori Machiavelli giver råd til Raffaello Girolami, der i 1522 blev udnævnt til ambassadør i Spanien, hedder det:

„En ambassadør skal først og fremmest bestræbe sig på at opnå agtelse. Den opnås ved at optræde korrekt, gavmildt og retsindigt, ikke ved at være nærig, dobbelttunget, tænke et og gøre et andet. Dette er meget vigtigt. For jeg kender mænd, der, selv om de var yderst skarpsindige, mistede fyrstens tillid ved deres dobbelttungethed, så de efterhånden slet ikke kunne forhandle med ham mere.“²

Umærkeligt glider beskrivelse og foreskrivelse over i hinanden. Det er et problem, vi også kender fra den moderne politiske videnskab.

Kan den politiske forsker overhovedet opnå det, man kunne kalde en „klinisk“ eller „objektiv“, „værdineutral“ holdning til det, han beskæftiger sig med?

*Niccolò di Bernardo dei Machiavelli (1469–1527)
italiensk politiker og historiker.
Efter maleri af Santi di Tito fra 1541
i Palazzo Vecchio, Firenze.*

Det er klart, at en biolog kan det eller en fysiker eller en astronom. De kan stille sig uden for deres forskningsobjekter. Men kan man det i den politiske forskning? Den politiske forsker er selv en del af det system, han vil udforske. Han kan påvirke selve processerne i det ved sine holdninger. Der er derfor en risiko for, at de vil indvirke ikke bare på hans problemvalg, men også på selve forskningsprocessens vekselvirkning mellem hypoteseudformning og efterprøvning.

Inden dette vanskelige problem nærmere drøftes, kan det måske være hensigtsmæssigt at se på, hvad det er, politologien beskæftiger sig med, hvordan den har udviklet sig, og hvad det er for metoder, den anvender. For det er tænkeligt, at problemet har en noget forskellig karakter, efter hvad det er for områder, forskeren behandler, og efter, hvilke metoder han bruger.

De politologiske fag

Politologiens forskningsfelt er, som navnet siger, politik. Men hvad er politik? Det er der forskellige opfattelser af. Erik Rasmussen siger med den amerikanske politolog David Easton, at politik er den autoritative fordeling af værdier med gyldighed for samfundet.³ Ved autoritativ forstås både, at der er en øverste myndighed til at træffe de endelige afgørelser i samfundsanliggender, og at dens ret hertil er almindeligt anerkendt af dem, afgørelserne berører. Denne definition

*Raymond Aron (f. 1905)
fransk politolog, professor i sociologi
ved Sorbonne.*

er bl. a. blevet kritiseret, fordi den ikke er videre tilfredsstillende, når det drejer sig om international politik.⁴ Hvor er „autoriteten“ i international politik – og følgelig de enheder, der anerkender dens ret til at træffe afgørelser? Jeg foretrækker – med udgangspunkt i den franske politolog Raymond Aron – en noget mere udførlig beskrivelse af det politik-begreb, som politologien arbejder med. Politik er ikke bare de processer i samfundet, hvorved byrder og knappe goder bliver fordelt efter magt og indflydelse, men også stræben efter et retfærdigere samfund og selve kampen om at opnå magt, f. eks. regeringsmagten, og indflydelse.⁵

Det betyder, at politologien i stor udstrækning arbejder med samme materiale som historikerne, især samtidshistorikerne. Til dels anvendes også den samme forskningsteknik. Den politiske videnskab har overhovedet ingen særegen forskningsteknik. Dens særpræg ligger i problemformuleringerne, i de spørgsmål, man stiller til sit materiale. Politologien er i modsætning til historien i det mindste i sit grundsigte en generaliserende, nomotetisk videnskab. Den søger efter lov-mæssighed, strukturer og adfærdsmønstre i de samfundsmæssige processer.⁶

Hvad Erik Ramussen siger om vælgeradfærdsforskningen kan – med forbehold, hvorom senere – overføres på hele den politologiske forskning: „Den forudsætter en teori om, at menneskelig adfærd ikke simpelthen er tilfældig eller vilkårlig, men i det mindste i en vis udstrækning bestemmes af ydre faktorer.“⁷

Det metodiske grundsigte er fælles for alle eller i det mindste for de fleste af

politologiens grene, at udforske, hvorledes det politiske system fungerer. Med det politiske system menes de processer, hvormed man skaffer sig magt og indflydelse med henblik på at påvirke fordelingen af byrder og goder i samfundet. Men det politiske system er en rummelig kasse. Den har i hvert fald tre store rum, som svarer til tre hoveddiscipliner:

1: Udforskningen af de politiske strukturer og processer inden for den enkelte stat. Den kaldes gerne komparativ politik, fordi en vigtig metode er sammenligning mellem tilstande fra land til land og inden for samme land fra tid til tid.

2: Udforskning af de administrative processer, af hvad der foregår inden for de offentlige bureaukratier. Denne disciplin kaldes på dansk forvaltningslære.

3: International politik, der beskæftiger sig med de politiske processer i de internationale systemer, hvis hovedkomponenter er staterne, og i de internationale organisationer.

Der er ikke hermetisk lukket mellem disse discipliner. For de politiske processer bevæger sig på tværs af dem. Et lands udenrigspolitik bliver til ikke bare ved en vekselvirkning mellem en stat og andre stater, men også gennem beslutningsprocessen i det udenrigsministerielle bureaukрати og i samspillet mellem dette bureaukрати, regeringen, folketinget, pressionsgrupper, interesseorganisationer, idéorganisationer og det, man kalder opinionen. Forholdene i de internationale organisationer har mange træk fælles med det, der sker i den nationale forvaltning.

Fælles for alle statskundskabsdisciplinerne er, at de retter deres søgelys mod de politiske beslutningsprocesser på makro- og mikroplan. Men det er forskellige dele af de politiske systemer, de interesserer sig for. Opdelingen i discipliner er en praktisk arbejdsdeling med henblik på, hvilke fænomener man vil udforske. Det, man kan kalde stamdisciplinen, komparativ politik, stundom slet og ret betegnet som statskundskab, har lagt en stor del af sin forskning i undersøgelse af vælgeradfærd i demokratiske samfund. Inden for dette område er man nået frem til en temmelig eksakt sociologisk forskningsteknik.

Mens vælgeradfærdsforskningen interesserer sig for, hvordan folk stemmer, søger vælgerøkologien at belyse, hvorfor de stemmer, som de gør. Det sker ved udforskning af sammenhængen mellem stemmeafgivningen i bestemte områder og disse områders socio-økonomiske, uddannelsesmæssige og måske religiøse strukturer. Den politiske psykologi prøver derudover at kaste lys over sammenhængene mellem vælgernes psykologiske strukturer og deres politiske holdninger.

Nært knyttet til udforskningen af vælgernes adfærd er udforskningen af de politiske partier. Hvordan er de opbygget? Hvordan fungerer de? Hvordan re-

krutterer de deres medlemmer? Hvordan opnår man magtpositioner og indflydelse inden for dem? Hvad er det, der får nogle mennesker til at gå ind i politiske partier, og hvad er det, der gør dem mere eller mindre aktive i dem?

Undersøgelsen af organisationer, deres opbygning og karakteristiske processer i dem er overhovedet en vigtig del af den politiske forskning inden for flere af dens discipliner.

Nogle forskere er optaget af de politiske partier, deres anatomi og fysiologi, om man vil. Andre har kastet sig over interesseorganisationer som fagbevægelsen, landboforeningerne, arbejdsgiverne eller bevægelser, som opstår omkring en bestemt sag, som de ønsker at gennemføre eller er imod, de såkaldte idéorganisationer.

Hvordan opnår interesseorganisationer og pressionsgrupper indflydelse på de politiske beslutningstagere? Hvad er det, der får folk til at slutte sig til dem?

Parlamentsforskningen interesserer sig for den del af de politiske processer, der foregår inden for lovgivningsmagts rammer. Hvilke spilleregler udvikles her? Skifter de fra land til land, fra system til system? Hvad betyder det for lovgivningsarbejdet, om man har et topartisystem, flertalsparlamentarisme, mindretalsparlamentarisme, et ikke-parlamentarisk system som i USA? Hvilken rolle spiller de stående udvalg? Hvad betyder det for politikken, om man har en koalitionsregering eller en étpartiregering? Hvordan fungerer koalitioner?

Man kan gå videre og spørge, hvem de politiske magteliter i et samfund er? Hvem er de inderkredse, der egentlig bestemmer? Er det folketingets politikere? Er det regeringens medlemmer? Er det embedsmændene? Eller lederne af de store interesseorganisationer? Eller erhvervslivet? Hvor rekrutteres de fra?

Påstand slynges mod påstand i den offentlige debat. Politologens opgave er at prøve at finde ud af eller mere beskedent at prøve at finde metoder til at finde ud af, hvilke påstande der er hold i.⁸

Selve debatten, den politiske argumentation, er et forskningsfelt, som har tiltrukket en del politologer, der har koncentreret sig om argumentations- og indholdsanalyse. Indholdsanalysen er også en teknik, der bruges af medieforskerne. En del af kommunikationssociologien har naturligvis ikke noget med politik at gøre. Men andre grene har det i høj grad, som når man prøver på at undersøge, hvilken indflydelse fjernsynsudsendelser kan have på folks politiske informationsniveau og politiske standpunkter. Hvilken sammenhæng er der overhovedet mellem informationsniveau og standpunkter?

Hele det forskningsfelt, som her er omtalt, omfatter problemer inden for den

type samfund, vi kender i den atlantiske kulturkreds, og som i hovedsagen kun findes her, de åbne samfund, som den østrigsk-engelske videnskabsteoretiker Karl Popper har kaldt dem.⁹ Nogle politiske forskere interesserer sig for andre typer politiske systemer, ét-partisystemerne og militærdiktaturerne, som man finder dem i udviklingslandene, eller de kommunistiske systemer, man har i Sovjetunionen og Østeuropa.¹⁰

Udforskningen af forvaltningssystemer og deres forhold til de politiske organer henhører primært under forvaltningslæren eller forvaltningssociologien. Men der er en glidende overgang til det bredere felt, som omfattes af organisations-teori og organisationssociologi, der også beskæftiger sig med store private organisationer som f. eks. de store koncerner. Det har vist sig, at iagttagelser af beslutningsprocesserne inden for private virksomheder kan have i det mindste heuristisk værdi ved udforskningen af de offentlige bureaukratier.

Endelig er der international politik. Vil man sondre skarpt, kan man sige, at komparativ politik beskæftiger sig med politik *inden for* staterne, mens international politik koncentrerer sig om politik *mellem* staterne. Det gør f. eks. Joseph LaPalombara, når han kalder sin bog om komparativ politik *Politics within Nations*. Det er en pendant til en meget udbredt lærebog i international politik af tysk-amerikaneren Hans Morgenthau, som hedder *Politics among Nations*.

Men der er ikke enighed om, at det er hensigtsmæssigt at sondre så skarpt. Der har i de senere år tværtimod været en tendens til at slå bro mellem intern og international politik.

Jeg foretrækker at sige det på den måde, at faget international politik beskæftiger sig med internationale systemer, d.v.s. politiske systemer, hvis hovedkomponenter er de suveræne stater, men at der findes en række forskellige typer internationale politiske systemer. Nogle af dem – som forskellige integrations-systemer, de nordiske lande, det britiske Commonwealth, EF – ligner i visse henseender det nationale politiske system mere end andre. Der er ikke bare tale om en kontrast, men også om et continuum.

Man kan hævde, at international politik har et specifikt problem i fænomenet krig. Men igen er der en glidende overgang. Krige er ikke bare internationale fænomener. De findes også inden for de enkelte stater i form af borgerkrige. Og der er en glidende overgang mellem borgerkrige og revolutioner, som igen har deres egen disciplin i revolutionssociologien – udforskningen af de samfundsstrukturelle forudsætninger for revolutionære begivenheder.¹¹

Atter kan man finde en fællesnævner for alle disse fænomener, der går på

tværs af disciplinerne, i *konflikten*. Udforskningen af konflikter er noget, der optager hele den politiske videnskab, for der er ingen politik uden konflikter. Politik opstår først, når der er konflikter, som skal løses. Man har sagt, at al udforskning af international politik er fredsforskning, enten den kalder sig det eller ej.¹² På samme måde kan man sige, at al politisk videnskab er konfliktforskning. Det modsatte passer selvfølgelig ikke. Man kan finde og udforske konflikter på mange områder, som ikke har noget med politik at gøre. Konflikter inden for familier, der naturligvis kan have noget med politik at gøre, men ikke nødvendigvis har det, fordi de ikke har nogen samfundsmæssige konsekvenser. Territoriekonflikter mellem hundestejlehanner eller bogfinker, som jeg i hvert fald finder det svært at relatere overbevisende til sociale konflikter mellem menneskegrupper.

Karakteristisk for politiske konflikter er dels, at de får følger for fordelingen af værdier for større grupper i samfundet, dels, at der ikke er nogen „logisk“ løsning på dem, hvor meget end politikerne taler om „saglige løsninger“, en politikens tribut til videnskaben. „Politik drejer sig i den forstand om „uløselige problemer“, at den beskæftiger sig med situationer, hvori der ikke findes en „algoritmisk (forenklet: iboende) løsning“, der opløser problemet ved at indebære en overbevisende uigendrivelighed“, skriver Bertrand de Jouvenel.¹³ Den politiske proces fører ikke til „løsninger“, men til afgørelser, der er resultat af magt og indflydelse. Afgørelserne falder i to grundtyper, valget mellem to løsninger og kompromisset mellem to løsninger, forliget.¹⁴ Hvis man har magt nok til selv at bestemme, kan man vælge den første udvej. Ellers må man tage hensyn til flere, som får lejlighed til at påvirke afgørelsen, til at udøve indflydelse. Det er forligets vej. Men i begge tilfælde fremkommer resultatet af magt og/eller indflydelse, og det kan ofte blive alt andet end „sagligt“ i betydningen mest hensigtsmæssigt set under en „teknisk“ synsvinkel, fordi der tages hensyn til en række forskellige indbyrdes modstridende interesser.¹⁵

Politisk videnskab er et studium af interessekonflikter, der afgøres ved magt og indflydelse. Hermed er påny ikke sagt, at alle „magtstudier“ er politisk videnskab. Alfred Adlers psykoanalyse er ikke politologi, selv om den politiske videnskab har kunnet hente inspiration fra den.

Som videnskab repræsenterer den på en måde det stik modsatte af det emne, den beskæftiger sig med. For de løsninger, den søger, er, som i enhver videnskab, netop dem, „der opløser problemet ved at indebære en overbevisende uigendrivelighed“.

Politologi og historie

Det er meget let at definere historien ud af politologien. I praksis er det ikke så let at sondre mellem de to videnskaber. Problemet har plaget den politiske videnskab, så længe den har eksisteret, og er i en vis forstand uløseligt. Det blev ganske vist afklaret i de lærde debatter omkring århundredskiftet, hvor Max Weber i Tyskland opstillede to kausalitetstyper, den historiske og den sociologiske, således at forstå, at den første omfatter de „engangsomstændigheder“, der ligger bag en bestemt begivenhed, mens den anden dækker en regelmæssig sammenhæng mellem to fænomener.¹⁶ Men det problematiske i denne definitions praktiske anvendelighed træder tydeligt frem af en samtidig fransk debat mellem sociologer og historikere, som endte i en slags kompromis, der holder problemet åbent: „Der findes intet fænomen, hvori man ikke kan konstatere individuelle aspekter og sociale aspekter, omstændigheder og lovmæssighed“. ¹⁷ Man kan naturligvis sige, at den politologiske forskning forudsætter en teori om, at „menneskelig adfærd ikke simpelthen er tilfældig og vilkårlig, men i det mindste i en vis udstrækning bestemmes af ydre faktorer“. Men man kan ikke hermed definere sig bort fra problemet. I hvert enkelt tilfælde må man tage stilling til, *i hvilken udstrækning* man har at gøre med en adfærd, der bestemmes af ydre faktorer, hvilken vægt der må tillægges „omstændighederne“ og „lovmæssighederne“.

Det er svært at præcisere, men skifter med emnevalg, problemformulering og metode. Ved den ene pol er vælgersociologien. De data, man her arbejder med, er velegnede til matematisk-statistisk behandling. Man har så stor en „population“, at man kan se bort fra „det individuelle“. Ved den modsatte pol kan man placere disciplinen international politik. Af flere grunde. Hvis man søger „lovmæssighed“, forudsætter det iagttagelse af et vist antal sammenlignelige fænomener, helst så stort et antal, at man kan underkaste dem en statistisk behandling, men i hvert fald nok til, at der er et vist grundlag for komparation.¹⁸ Men hvis de fænomener, man sammenligner, er politiske systemer, er den internationale politik endnu ringere stillet end den komparative politik. Nogle, f. eks. Mackenzie mener, at der overhovedet kun eksisterer ét internationalt politisk system ad gangen, således at enhver komparation må være en komparation over tid, det man kalder en diakronisk komparation.¹⁹ Men anvendelsen af denne metode, også kaldet den historiske sociologiske metode, indebærer problemer, først og fremmest det, man kunne kalde trivialitetsproblemet.²⁰ For det første

er det ikke alle internationale politiske systemer, ikke engang de universalsystemer, som Mackenzie øjensynlig har i tankerne, der har tilstrækkelig strukturel lighed til at være meningsfyldt sammenlignelige. Går man efter isomorfe strukturer, kommer man på den anden side ud for store kronologiske afstande. Man kan naturligvis sammenligne bipolære magtbalancesystemer som vor egen tids med det system, hvori Richelieu opererede, eller det bipolære magtsystem i Hellas, som Thukydid beskriver. Man kan også finde slående analogier. Den internationale politiks forlængelse i de enkelte staters indre politik. Domino-teorien, som findes allerede hos Perikles. Den systemtilstand, der i vor tid er blevet kaldt den kolde krig, genfindes i Thukydids „mistillidsfulde våbenstilstand.“²¹

Men konklusionernes rækkevidde begrænses kendeligt af den teknologiske udvikling fra hoplitternes spyd over Lennart Thorstenssons kanoner til supermagternes atomraketter.

Den teknologiske udvikling er endda kun en af de dynamiske faktorer, der ofte begrænser udbyttet af diakroniske sammenligninger til det trivielle, fordi de kun kan gennemføres på et meget højt abstraktionsniveau, eftersom det aldrig er helt de samme systemer, man sammenligner. Ikke bare kan opfindelser ikke gøres uopfundne. Politiske beslutninger kan ikke gøres om. Når de er taget, medfører de forandringer, ofte dybtgående forandringer i de politiske systemer og indgår potentielt i fremtidige beslutningstageres referencerammer. Præsident Kennedys adfærd under den store Cuba-krise i 1962 påvirkedes af hans læsning af Barbara Tuchmans *The Guns of August* om krigsudbruddet i 1914.²² De internationale systemer forandrer sig uophørligt og irreversibelt.²³ En fransk politolog har ligefrem rejst spørgsmålet, om man ikke helt burde overlade studiet af international politik til historikerne. De argumenter, hvormed han selv tilbageviser dette, er ikke overbevisende. Det ene er, at politologien mest beskæftiger sig med samtiden. Det gør samtidshistorikerne også, og politologen behøver ikke at gøre det. Det andet er, at som han siger, „den politiske videnskab sigter mod handling“.²⁴ Dette er så diskutabelt, at hele dette problem må drøftes særskilt senere. Det rummer de store spørgsmål om forholdet mellem videnskab og politik og mellem grundforskning og målforskning.

Til gengæld kan der anføres en række andre argumenter for at opretholde faget international politik som en politologisk disciplin. For det første er det ikke bare i den internationale politik, varige strukturforandringer kan udspringe af

historiske begivenheder, for ikke at sige tilfældigheder. Når det drejer sig om de nationale politiske systemer, er der ganske vist langt større muligheder for synkronisk komparation. Der findes for tiden omkring 150 af dem. Men tilbage bliver også her „særlige omstændigheder“, som man må tage hensyn til, i det mindste hvis man vil udsætte sig for enhver generaliserende forskningsretnings videnskabelige jernbyrd, prognosen.

Hvis man f. eks. ville forsøge at stille en prognose for den politiske udvikling i Frankrig i 1978, ville man ganske vist kunne begynde med den politiske sociologis sikreste redskab, de statistiske holdningsundersøgelser. Man ville herved få et rimeligt billede af, hvorledes partistillingen ville blive ved det forestående valg til Nationalforsamlingen. Viste det, at der var udsigt til et skifte, til, at venstrepartierne kom til magten, kunne man derpå gå over til at anvende den komparative metode til at prognosticere, hvordan det så ville gå. Man ville søge vejledning, dels i fortidige situationer i Frankrig som Folkefrontssituationen i 1936 eller situationen i de første efterkrigsår, dels i lignende situationer i andre lande, Finland siden 1966 måske eller Chile under Allende eller Portugal i 1974-75. Men hver gang ville man komme til det resultat, at der var en „historisk rest“ til overs, noget, der var anderledes, og som man ikke kunne undlade at tage højde for, hvis man ikke ville gå galt i byen. F. eks. var den forfatningsmæssige situation anderledes i Frankrig i 30'erne end i dag og anderledes i Allendes Chile end i Giscard d'Estaings Frankrig.

Hvis man lagde vægt på en realistisk prognose, måtte man derfor også gribe til en tredje metode, som man kan kalde den samtidshistoriske. Den består i på grundlag af tilgængeligt materiale, måske suppleret med interviews og under iagttagelse af årvågen kildekritik at indhente de fyldigst mulige kundskaber om, hvad de forskellige relevante aktører i det politiske system har tænkt sig at gøre i tilfælde af en venstresejr.

Dernæst kan man anføre, at udforskningen af international politik ikke er henvist bare til det universelle systemniveau, som Mackenzie prøver at forvise den til. Der findes en række andre internationale politiske systemer end universalsystemerne, og navnlig kan man ved at ændre analyseniveau skaffe sig data, som er langt mere velegnede til systematisk analyse. Man kan f. eks. som forskningsobjekt vælge afstemningsadfærd i FN, internationale kriser eller krigsudbrud og herved nå frem til en række sammenlignelige *situationstyper*, uanset systemernes strukturelle heteromorfi.²⁵ Det kan f. eks. i flere henseender være udbytterigt at sammenligne to så veldokumenterede kriser som den europæiske

Alexis de Tocqueville (1805–59)
fransk historiker og politiker.
Efter litografi af Théodore Chassériau.

i sommeren 1914 og Cuba-krisen i 1962, selv om de udspillede sig i forskellige systemtyper og med forskelligt resultat.

Når det kan være frugtbart, skyldes det ikke mindst det store arbejde, der fra historikernes side er nedlagt i at belyse udviklingen i sommeren 1914. Selv om international politik som politologisk disciplin har sit eget sigte, står den i stor gæld til historikerne og vil ofte være nødt til selv at betjene sig af deres forskningsteknik for at fremskaffe de nødvendige data.

Fra institutioner til adfærd

Som særlig forskningsretning, der udskiller sig fra den politiske filosofi, kan der være en vis rimelighed i at datere politologien fra den franske historiker Alexis de Tocquevilles berømte værk *De la démocratie en Amérique* (1835-40), et pionerarbejde i politisk sociologi, som kan læses med udbytte den dag i dag. Det efterfulgtes af andre analyser af, hvordan de politiske systemer og institutioner fungerede, som Walter Bageots *The English Constitution* (1867), Woodrow Wilsons *Congressional Government* (1885) og James Bryces *The American Commonwealth* (1888). Fælles for disse klassiske værker i den politiske videnskab er, at de har opmærksomheden rettet mod de politiske institutioner, og at de metodisk set så at sige var frihåndstegninger. Det første afspejler sig endnu i den dansk/svenske betegnelse for politologi statskundskab, en videnskab, der

har staten og dens institutioner som hovedemne.

Med udviklingen af mere stringente metoder inden for andre samfundsvidenskaber som økonomi og sociologi opstod der et ønske om at gøre også studiet af politik mere „videnskabeligt“. Den komparative metode kan med lidt god vilje føres tilbage til den engelske historiker Edward A. Freemans *Comparative Politics* (1873).

I 1908 kom to bøger der begge åbnede nye veje, englænderen Graham Wallas *Human Nature in Politics* og amerikaneren Arthur F. Bentleys *The Process of Government*. Man kan sige, at Wallas lagde grunden til den politiske psykologi og Bentley til den politiske sociologi ved at koncentrere sin forskning om grupper og deres bestræbelser for at fremme deres interesser snarere end om de formelle politiske institutioner, som hidtil havde stået i forgrunden.

I løbet af 1920'erne udvikledes efterhånden nye redskaber, som åbnede bedre muligheder for også inden for den politiske forskning at følge Gallileis (af Høffding formulerede) krav til videnskabelighed: „Mål alt, hvad måleligt er, og gør det måleligt, som ikke er det“. Et skridt i denne retning blev taget i Frankrig med André Siegfrieds valganalyser.²⁶ Men det blev navnlig i Amerika, man i 20'erne med Charles Merriam i spidsen beflittede sig på at gøre politologien til en „målevidenskab“ ved hjælp af de nye metoder, som muliggjorde statistisk behandling af politiske fænomener, kvantitativ indholdsanalyse af politiske tekster, holdningsmålinger ved systematisk behandling af strukturerede interviews.²⁷ Forskningsteknik viste Stuart Rice vejen med *Quantitative Methods in Politics* (1928). Men man kunne også drage nytte af den udvikling, der skete i erhvervslivets markedsanalytiske teknik, ikke mindst gennem dansk-amerikaneren Arthur C. Niensens indsats.

Nøgleordet blev „behavior“, adfærd. Da man nu fik mulighed for statistisk behandling af politiske data, kunne man koncentrere sig om den „iagttagelige adfærd“ uden at fortabe sig i udforskning af motivernes dunkle underverden. Vælgeradfærd, der egnede sig bedst til den nye teknik, blev genstand for politologernes hovedinteresse. I 1937 kom Herbert Tingstens *Political Behavior: Studies in Election Statistics*, i 1942 Harold Gossnells *Grassroots of Politics, National Voting Behavior of Typical States* (1942).

„Behavioristerne“ følte sig i bevidst modsætning til „traditionalisterne“ og var heller ikke fri for at føle sig noget hævet over dem som „rigtige“ videnskabsmænd. De havde også, især i 50'erne de forskningsbevilligende organer, ikke mindst Ford Foundation i ryggen.

Resultaterne af deres landvindinger har enhver, der har fulgt forudsigelserne om mandatfordelinger ved et folketingsvalg, haft lejlighed til at stifte bekendtskab med.

Men blandt de lærde blev behavioristerne snart udsat for kritik. De blev angrebet for at have ladet sig bjergtage af deres egen teknik. De opfører sig lige som en fuld mand, der har tabt sit ur på gaden en aften og leder efter det under gadelygten, fordi der er for mørkt andre steder til at se det, skrev en amerikansk politolog.²⁸ Med andre ord: de lod deres forskning lede af deres forsknings-teknik i stedet for af, hvad der var væsentligt.

Men hvad var væsentligt? Hvordan kom den politiske forskning ud over det perifere, det trivielle, det fortænkte og det frelste? Ud fra hvilke kriterier kunne den politiske forsker afgøre, hvad der var væsentligt? Ordet kunne bruges i to helt forskellige betydninger, praktisk væsentligt, d.v.s. behandlende samfundsproblemer, der følte betydningsfulde, eller teoretisk væsentligt, d.v.s. behandlende problemer, der var centrale for at opnå en dybere forståelse af de politiske processer. Hvormed naturligvis ikke er sagt, at en problemformulering ikke kan være væsentlig under begge synsvinkler.

Under den ene synsvinkel kunne man f. eks. vanskeligt kritisere en forsker som den engelske meteorolog Lewis Richardson, der efter at have gjort ambulancetjeneste på vestfronten under Første Verdenskrig begyndte at indsamle statistiske data med henblik på en kvantitativ analyse i håb om, at den ville kaste lys over årsagerne til fænomenet krig, for at beskæftige sig med noget uvæsentligt. Derimod kunne man, når man så hans resultater og konfronterede dem med vor historiske viden om de enkelte krigsudbrud spørge, om det ad denne vej var lykkedes at yde et væsentligt bidrag til en bedre forståelse af dette betydningsfulde samfundsfænomen.²⁹

Inden for komparativ politik blev problemet angrebet fra begge sider, men i nogen grad i forskellige tempi. Man tog det sidste, det erkendelsesmæssige op først. Det blev påpeget, at man for at kunne formulere problemstillinger, der var væsentlige for forståelsen af de politiske processer, måtte have en sammenhængende teori om eller model af, hvordan de politiske systemer fungerede. Man gik ind i systembygningens periode. Mest opmærksomhed vakte den canadiske teoretiker David Eastons *The Political System* (1953). Andre bestræbelser på at formulere „generelle teorier“ var Anthony Downs' *An Economic Theory of Democracy* (1957), William Rikers *The Theory of Political Coalitions* (1962) og Karl Deutsch's *The Nerves of Government* (1963).

Økonomi og politologi

Der er næppe tvivl om, at politologerne var under indtryk af udviklingen inden for den økonomiske videnskab. Også økonomerne var adfærdsforskere, der bevægede sig på en nabomark og med anderledes elegante redskaber end politologernes. „Economics is the science which studies human behavior as a relationship between ends' and scarce means with alternative uses“, lød Lionel Robbins' ofte citerede definition.³⁰ Også politologerne studerede menneskelig adfærd i fordelingen af knappe ressourcer. Forskellen var bare, at økonomerne opererede med noget så kontant og allerede pr. definition kvantitativt som penge, mens politologerne måtte trækkes med goplerne magt og indflydelse. Med John M. Keynes' *General Theory of Employment, Interest and Money* (1936) havde økonomien leveret enhver samfundsvidenskabsmands drøm, en generel teori, en erkendelsesmæssig landvinding, der netop i efterkrigstiden fik en smuk bekræftelse af den faktiske udvikling. Sådant så det i det mindste ud. Frejdigt erklærede den unge Chicago-økonom Milton Friedman i 1953:

„Positive economics deals with „what is“ not with „what ought to be“. Its task is to provide a system of generalizations that can be used to make correct predictions about the consequences of any change in circumstances. Its performance is to be judged by the precision, scope and conformity with experience of the predictions it yields“.³¹ Han blev senere mindre tilbageholdende med at foreskrive, men ikke med at forudsige.

Måske havde han glemt, at den samlede økonomi med en enkelt undtagelse mindre end ti år før havde vist en mangel på forudseenhed, som ikke just tydede på nogen større metodisk sikkerhed.³² Gunnar Myrdal forudsagde en „økonomisk katastrofe“ i Amerika, hvis Japan kapitulerede kort efter Tyskland, og talte om, at hveranden arbejder ville blive arbejdsløs i Californien.³³ Det var kun en gengivelse af den fremherskende opfattelse på de amerikanske økonomers bjerg.

Men modsat natur- og lægevidenskabelige prognoser samt vejrberetninger kan samfundsvidenskabelige prognoser påvirke de systemer, de vedrører, så de bliver enten selvopfyldende eller „selvudslettende“. Det er ganske vist umuligt at udrede, hvor meget økonomernes sortsyn bidrog til den fulde beskæftigelse efter krigen, og i hvor høj grad den skyldtes politikernes historiske referenceramme fra mellemkrigstiden, den store opsparede købekraft i USA samt den kolde krig. Men selv om det samlede resultat blev, at økonomernes spådomme blev gjort til

skamme, forøgede udviklingen deres prestige, fordi den kunne fortolkes som en bekræftelse på deres sidste teoretiske landvinding.

Politologerne fik et Keynes-kompleks, som de stadig lider under, skønt der kan rejses tvivl om, hvorvidt den økonomiske prognoseteknik står sig bedre i 70'erne end i 40'erne.³⁴ Man kunne måske ligefrem hævde, at samfundsudviklingen i 70'erne har ført til, at enhver realistisk prognose må udarbejdes i samarbejde mellem økonomer og politologer, fordi så mange afgørende elementer i den økonomiske udvikling er blevet politiserede, at de elegante økonomiske teorier er blevet mere og mere irrelevante. Inflation, arbejdsløshed og betalingsbalance bestemmes ikke bare af pengepolitik og finanspolitik, men af magtforhold, organisationsmagt, koncernmagt og statsmagt. De økonomiske systemer hviler på rationalitetsforudsætninger, som er blevet mere og mere urealistiske. Beslutninger, der fremkommer af magtstrukturer og viljekonfrontationer, er politologiens domæne.

I forvejen har de økonomiske prognoser ofte en i det mindste underforstået sikkerhedsventil, hvori der står: om det vil gå sådan eller sådan, er et politisk spørgsmål. Om menneskeheden overhovedet vil eksistere om 100 år eller 10 år eller 1 år, er også et politisk spørgsmål. For om verden skal rammes af en atomkrig, er en politisk afgørelse. Det er fra et samfundsrevelanskriterium lejlighedsvis væsentlige problemer, politologien beskæftiger sig med. I den forstand kan det være berettiget at henvise til en passus i Aristoteles' *Etik*, som politologer stundom har søgt trøst i, når de følte sig knugede af de metodiske problemers genstridighed. Den er blevet udlagt i retning af, at den politiske videnskab skulle være „the master science“, som bestemmer over alle andre og over, hvordan samfundet skal udvikle sig.³⁵

Men hvad er væsentligt? Historikeren kan bruge kriteriet konsekvensernes omfang eller i det mindste sige, at han gør det. Også heri indgår dog nødvendigvis en god portion personligt skøn. Politologen må ofte nøjes med at henvise til de forventede konsekvenser, hvori der indgår et subjektivt skøn i anden potens. I det mindste i sit emnevalg er det svært at se, hvordan den politiske forsker kan frigøre sig fra sine subjektive skøn, sine værdipræmisses, som det hedder.

Mens man i international politik var mest tilbøjelig til at følge det praktiske væsentlighedskriterium og ofrede mange kræfter på en målrettet udforskning af aktuelle udenrigs- og sikkerhedspolitiske problemer, gjorde man ikke store fremskridt i retning af at udforme en generel teori, der kunne være vejledende for

grundforskningen. Dybest set skal årsagen hertil nok søges i „den historiske dimensions“ vægt i international politik, som allerede er omtalt.³⁶

Men det varede ikke længe, før også den komparative politik systembygger blev udsat for kritik. Da først de generelle teorier og modeller var konstrueret, meldte det spørgsmål sig, hvordan de kunne anvendes i den empiriske forskning. Fra midten af 60'erne har den politiske forskning været mere og mere optaget af det, man kalder „operationaliseringsproblemet“, d.v.s. hvordan teorier, der indgår i de store tankebygninger, kan efterprøves i den empiriske forskning, således at forhold, der efter teorierne skulle indeholde væsentlige forklaringsværdier, lod sig praktisk udforske. Man gik ind i „delteoriernes“ periode.

Men også samfundsrelevansens væsentlighedskriterium begyndte at plage systembyggerne.

Politologi og politik

I 1969 holdt David Easton som formand for den amerikanske politologforening et foredrag, hvori han forkyndte „en ny revolution i den politiske videnskab.“³⁷ Intet mindre. USA er et støjplaget land. Man skal råbe højt for at blive hørt. Talen var på en måde en politologiens eller i det mindste den Easton'ske politologis falliterklæring. Den politiske videnskab havde vist sin utilstrækkelighed ved ikke at have forudset de store kriser, der rystede USA i disse år. Byernes krise. Racekonflikterne. Voldsoptrappingen. Fattigdommens uudryddelighed. Men nu skulle det blive anderledes. Politologerne skulle stige ned fra systembygningernes Olympos og hellige sig løsningen af samfundets praktiske problemer. Så forfærdelig ny var Eastons revolution måske ikke. Allerede i 1951 var Harold Lasswell gået ind for en „politisering“ af politologien. I 1963 havde han anbefalet, at politologerne skulle engagere sig ved siden af beslutningstagerne og hjælpe dem med at udforme de politiske afgørelser.

Det var en overflødig anbefaling. Allerede Machiavelli optrådte eller ville i det mindste gerne optræde som fyrstens rådgiver. Så længe man havde talt om politisk videnskab, havde der også været politologer, der enten havde været „fyrstens rådgivere“ eller endda spillet fyrstens rolle. De Tocqueville var en tid udenrigsminister, Woodrow Wilson USAs præsident. Præsident Kennedy havde snuset til den politiske videnskab og omgav sig med politologer, som den mindre belæste Lyndon Johnson siden, til uheld for Amerika og verden, overtog. Det var baggrunden for det fnysende angreb, som den fremtrædende nymarxistiske

Henry Kissinger (f. 1923), amerikansk politolog, USA's udenrigsminister under Nixon og Ford, fotograferet kort efter, at han havde modtaget Nobel-fredsprisen.

sprogforsker og new left ideolog Noam Chomsky i 1969 rettede på „de nye mandariner“.³⁸ Det forhindrede ikke Richard Nixon i at udnævne politologen Henry Kissinger til udenrigsminister eller Jimmy Carter i at gøre de to Columbia-professorer Zbigniew Brzezinski og Marshall Shulman til sine udenrigspolitiske rådgivere.

Politologerne har haft en dobbelt funktion. De har været fyrstens rådgivere. De har også været magtens figenblad. De har hjulpet med til at udforme de politiske beslutninger, men også legitimeret dem. Den sidste rolle er sjældent den, de har talt højest om. Men det siges dog undertiden direkte som, når Hans Morgenthau skriver: „Jeg gjorde min første erfaring som teoretiker i international politik under Truman-Achesons administration af USAs udenrigspolitik. Teorien gav en teoretisk retfærdiggørelse af, hvad politikerne så at sige instinktivt foretog sig.“³⁹

Men nøjagtig den samme dobbeltrolle har andre belæste folk spillet i historiens løb: teologer, filosoffer, jurister, historikere, økonomer. Økonomernes rådgivning er ligefrem i flere lande blevet institutionaliseret. Den ekspertise, polito-

logerne har kunnet medbringe som rådgivere, kan måske sammenfattes som et bidrag til at gøre de politiske beslutninger mere rationelle.⁴⁰ Man har hævdet, at vælgeradfærsforskeren Louis Harris' råd til Kennedy under valgkampen i 1960 var „a major factor in his victory.“⁴¹ Her har valgsociologerne måske et etisk problem beslægtet med arvelighedsbiologernes. I udenrigspolitikken råder politologerne ikke over en tilsvarende manipulationsteknik. Her er til gengæld andre problemer. Henry Kissingers udenrigspolitiske strategi og diplomatiske taktik var måske præget af, at han i særlig grad havde studeret det klassiske diplomati, som det udfoldede sig hos Metternich og Castlereagh, såvel som af hans træning i at analysere atomstrategiens logik.⁴² Men det er også tænkeligt, at hans videnskabelige forskning og hans politik er præget af nogle grundholdninger, som har bestemt både hans politik og hans valg af Metternich og Castlereagh som forskningsobjekt, præget den fortolkning, han har givet af deres politik, samt, at denne fortolkning derpå har tjent til at legitimere en bestemt politik. Det kan tænkes, at en videnskabsmand – ikke bare en politolog forøvrigt – bruger den prestige og indsigt, hans fag har givet ham – jo større, jo mere uforståeligt hans videnskabelige sprog – til at fremme en politik, han er tilhænger af.

Magtens vej er smattet.

Disse etiske problemer er som sagt ikke specifikke for politologerne. Men de er nok vanskeligere inden for politologien end i andre forskningsretninger. Som Roger-Gérard Schwarzenberg siger: „Der findes næppe noget område, hvor iagttagersens intuition og fordomme spiller så stor en rolle, hvor den subjektive præferencestruktur i den grad leder forskningen, bevidst eller ubevidst. Og man finder det, man søger.“⁴³ Ofte er det et følelsesbestemt politisk engagement, der oprindeligt ligger bag interessen for studiet af politik. Jo stærkere engagement, jo større krav til den intellektuelle vederhæftighed. Igen er det selvfølgelig noget, man også kender fra andre samfundsvidenskaber. Keynes' læremester Alfred Marshall fortæller: „In my vacations I visited the poorest quarters of several cities and walked through one street after another, looking at the faces of the poorest people. Next, I resolved to make as thorough a study as I could of Political Economy“.⁴⁴

Men i politologien skærpes problemet af dens metodiske usikkerhed. Så længe man beskæftiger sig med statistiske analyser af vælgeradfærd, kan man vel frigøre forskningen fra sine præferencestrukturer. Selv det er dog diskutabelt. Er en værdineutral, rent sandhedssøgende udforskning af politik overhovedet mulig? Nogle har været tilbøjelige til at slå spillet over ende og sige, at den hverken er

mulig eller ønskelig. En norsk fredsforsker forkynder således, at „fredsforskning er videnskab om menneskelig fuldbyrdelse“, „fredsforskningen er optaget af at bygge en bedre verden“.45 Med andre ord en ren målforskning med det sigte at finde frem til de bedste metoder til at fremme den udvikling, forskeren ønsker. Det sande er det gode, som forstået af forskeren.46 De, der hævder kun at søge sandhed, er enten naive eller endnu værre hyklere. Hele den amerikanske politologis forkærlighed for at anlægge en systemsynsvinkel på det politiske liv tjener i virkeligheden ikke erkendelsen, men er et maskeret forsvar for det amerikanske kapitalistiske samfund, har man også sagt. For i selve systembegrebet ligger systembevarelse.

Det er en kritik, som ikke mindst er kommet til orde fra marxistisk side. Ligesom fredsforskerne siger marxisterne ligeud, at målet med deres samfundsforskning er at forandre samfundet, ikke at erkende, hvordan det fungerer. Det ved de nemlig godt i forvejen fra Marx. Forskellen mellem det, marxisterne kalder den „borgerlige“ samfundsvidenskab, og den marxistiske ligger i, at „den borgerlige tradition ikke opererer med nogen totalitetsopfattelse kombineret med forsøget på at ændre den bestående sociale orden som helhed“, forklarer en ledende dansk universitetsmarxist.47

Flere politiske forskere mente i begyndelsen af 60'erne, at ideologierne var ved at gå af mode i det moderne samfund.48 Heri tog de grundigt fejl. Fra omkring 1965 – det år hvor USA greb massivt ind i Vietnam – har den marxistiske ideologi fået en kraftig renæssance i universitetsverdenen, især i de humanistiske fag, men til en vis grad også i samfundsvidenskaberne. Der er naturligvis en ubrudt tradition fra grundlæggerne. Paul Baran, der har været blandt vejviserne i USA, har fået sin oprindelige uddannelse ved Plekhanov-instituttet i Moskva. Herbert Marcuse er en af de overlevende fra Frankfurterskolen, som også de tyske kapitallogikere som Elmar Altvater og Christel Neusüss nedstammer fra. Franksmanden Louis Althusser og grækeren Nicos Poulantzas har taget tråden op efter italieneren Antonio Gramsci.49 Men den sociale situation – Vietnamkrigen, der faldt sammen med en eksplosiv vækst i studentertallene i hele den vestlige verden – synes fra midten af 60'erne at have skabt større lydhørhed for de nymarxistiske retninger.

Men de „borgerlige“ samfundsforskere har selv i generationer svedt over værdiproblemet i samfundsforskningen.50 Allerede William James advarede om, at „vor erkendelse er uadskillelig fra tilfredsstillelsen af vore interesser, vore følelser og vore ønsker“. Myrdal synes ligesom fredsforskerne og marxisterne at

Gunnar Myrdal (f. 1898), svensk nationaløkonom og politiker, fotograferet kort efter, at han sammen med A. F. von Hayek havde modtaget Nobel-prisen i økonomi.

være inde på, at problemet er klaret ved, at man „ekspliterer sine værdier“, som det hedder, hvormed nærmest menes udtrykkeligt siger, hvor man står politisk. Dog er Myrdal ikke ganske konsekvent, idet han samtidig skriver, at „forskere inom det samhällsvetenskapliga området har så genomgående insupit den sanningssökande andan, att man allmänt märker att de blir speciellt glada när de kommer fram till slutsatser, som skiljer sig från vad de från början hade antagit“. ⁵¹ Han synes altså at mene, at der eksisterer en særligt „sanningssökande anda“, uafhængigt af værdierne. Det karakteristiske ved den er, at forskeren bliver særligt glad ved at komme frem til resultater, der strider mod hans forhåndsantagelser. Herved skulle forskerholdningen adskille sig diametralt fra den almindelige perceptionstendens, som man har kaldt „dissonansdøvhed“, d.v.s. tilbøjeligheden til at overse og overhøre ting, der ikke stemmer med ens forudindtagne meninger. ⁵² I en sådan opfattelse er Myrdal på linie med Karl Popper, der understreger, at den egentlige videnskabelige forskningsproces består i at søge at *gendrive* teorier, og fremhæver, at en teori ikke kan anses for underbygget (bewährt), fordi man finder bekræftende data, men kun når man ikke kan

finde modstridende. Arbejder man videnskabeligt, må man derfor for det første formulere sine teorier således, at de kan efterprøves forskningsmæssigt, og derpå beflitte sig på at finde data, der strider mod dem.⁵³

Om bare den første forudsætning er opfyldt, kan man tvivle på, når det drejer sig om en af politologiens yndlingsteorier fra Machiavelli til Morgenthau, at politisk adfærd bestemmes af magtstræb på samme måde som økonomisk adfærd bestemmes af ønsket om materiel vinding. Det er ingen videnskabelig teori, men en politisk doktrin fordi den ikke lader sig hverken af- eller bekræfte ved forskning.⁵⁴ Den er ligesom påstanden om Guds eksistens videnskabeligt intetsigende, fordi den ikke kan empirisk efterprøves. Noget tilsvarende kunne man sige om grundlaget for den marxistiske tankebygning. Til syvende og sidst hviler merværditeorien på et subjektivt skøn over, hvilken belønning man mener tilkommer på den ene side manuelt arbejde, på den anden side opfindsomhed, initiativ og organisationsindsats. Og hvordan kan den dialektiske materialismes grundteser efterprøves forskningsmæssigt?⁵⁵

Både når det drejer sig om at „eksplicitere“ sine værdipræmisser og om at efterprøve sine teorier, er det yderst tvivlsomt, om problemet kan løses af den enkelte forsker. Easton afviser tanken om, at man overhovedet er i stand til fuldt ud at erkende sine egne værdipræmisser eller fordomme.⁵⁶ Kun andre kan afdække dem. Det er ikke vanskeligt hos Myrdal at finde svenske neutralitetspræmisser, som han ikke ekspliciterer og måske ikke engang er sig bevidst, når han beskæftiger sig med politiske og internationalpolitiske forhold.

På samme måde med afprøvningen af videnskabelige teorier. Den eneste effektive kontrol med, at de søges afkræftet og ikke bare bekræftet, ligger i dialogen mellem forskere. Modsigelsen eller *forventningen om modsigelse* fra andre forskere er den bedste garanti for videnskabelighed. Som Popper skriver: „Objectivity is closely bound up with the social aspect of scientific method, with the fact that science and scientific objectivity do not (and cannot) result from the attempts of an individual scientist to be „objective“, but from the friendly-hostile co-operation of many scientists. Scientific objectivity can be described as the intersubjectivity of scientific method“.⁵⁷

Dette er en generel betragtning om videnskabelig metode. Men for politologien har den, som Mackenzie fremhæver, den konsekvens, at denne overhovedet kun kan udvikle sig under ganske bestemte intellektuelle og sociale forudsætninger. „There must be an established practice of debate based on analysis and observation, and it must be accepted that there exist political questions open to settle-

*Karl R. Popper (f. 1902),
engelsk filosof, professor i logik og videnskabsteori, modtager Sonning-prisen og lykønskes
af ambassadør A. A. Stark og rektor Thor A. Bak.*

ment by argument rather than by tradition and authority“.⁵⁸

Som grundvidenskab er politologien kun mulig i åbne samfund, hvori man også kan fremsætte synspunkter, der underminerer magthavernes ideologiske legitimationsgrundlag. Også i andre samfund kan der skrives, ofte skarpsindigt og veldokumenteret om politik, men kun i samme forstand, som man i ortodoksens tidsalder kunne skrive skarpsindigt og veldokumenteret om religion, magthavernes daværende legitimationsgrundlag.

Det er på denne baggrund, opfattelsen af samfundsvidenskaberne som et redskab til samfundsforandring kan rejse problemer, hvis denne samfundsforandring indebærer det åbne samfunds undergang. Så længe forskningen foregår i et samfund, i hvis legitimationsgrundlag fri debat indgår, kan den marxistiske synsvinkel i bedste fald virke videnskabeligt stimulerende, både fordi den ofte beskæftiger sig med emner, som andre lader ligge, og fordi den ægger til mod-

sigelse, for så vidt den ikke forfalder til goldt begrebskløveri og dermed bliver ligegyldig.⁵⁹ De subtile marxistiske debatter om staten og „overbygningens“ større eller mindre „autonomi“ i forhold til „basis“, som har stået på siden Engels' ældre dage og fortsættes af Althusser, Poulantzas og Ralph Miliband, kan undertiden få en til at tænke på Kierkegaards bemærkning med adresse til Hegel: „Det går de fleste systematikere i forhold til deres systemer, som når en mand bygger et uhyre slot og selv bor ved siden af i en ladebygning. De lever ikke selv i den store systematiske bygning. Men i åndsforhold er og bliver dette en afgørende indvending“.⁶⁰

Nogle gør dog, og man øjner der den yderste konsekvens af det dialektik-materialistiske „totalitetsperspektiv“, hvorved den marxistiske samfundsforskning skulle udmærke sig i sammenligning med den „borgerlige“ – „socialdemokratisk“ forskning taler man interessant nok aldrig om, selv når det drejer sig om Myrdal og Popper. Den er det totalitære samfund, hvori der ikke er plads til modsigelser, der kan stride med totalitetsperspektivet, fordi det er blevet magthavernes legitimationsgrundlag. Om ikke andet så i form af totalitære enklaver inden for uddannelsessystemet.

Er det tilfælde eller konsekvens, at Althusser har kritiseret det franske kommunistpartis skrinlæggelse af proletariatets diktatur? Et tilfælde var det utvivlsomt, men desto mere tankevækkende, at den samme kritik blev fremsat dagen før i Moskva af Jurij Andropov, chefen for det sovjetiske KGB.⁶¹

Noter

1. Francis Bacon: *Advancement of Learning*, London udg. 1629, II, s. 21, § 9. Jvf. Alexander Passerin d'Entrèves: *The Notion of the State*, Oxford 1967, kap. IV.
2. Niccolò Machiavelli: *Memoriale a Raffaello Girolami quando ai 23 ottobre partì per Spagna all'Imperatore, Tutte le opere*, a cura di Francesco Flora et di Carlo Cordié, Rom 1950, II, s. 515. „Agtelse“ gengiver „reputazione“.
3. Erik Rasmussen: *Komparativ Politik*, København 1968, I, ss. 66 ff.
4. Se f. eks. M. B. Nicholson & P. A. Reynolds: *General Systems, the International System and the Eastonian Analysis, Political Studies*, Oxford 1967, nr. 1.
5. Raymond Aron: *Paix et guerre entre les nations*, Paris 1962, s. 16. Begreberne magt og indflydelse dækker Arons sondring mellem *l'art de contraindre* og *l'art de convaincre*. Det er indlysende, at de to begreber i praksis ofte flyder over i hinanden. Sondringer opretholdes for de tilfælde, hvor der er mulighed for at skelne.
6. Jvf. Erik Rasmussen: *Statskundskab og historie, Historie*, Århus 1967, nr. 3.
7. Samme: *Komparativ Politik*, København 1969, II, s. 79.
8. En indføring i den komparative politik findes i J. LaPalombara: *Politics within Nations*, Englewoods Cliffs, N.J. 1974.
9. Karl R. Popper: *The Open Society and its Enemies*, London 1945.
10. I den politiske ulandsforskning har især G. A. Almond & J. S. Coleman: *The Politics of Developing Areas*, Princeton 1960, spillet en banebrydende rolle.
11. En indføring heri findes i Jean Baechler: *Les phénomènes révolutionnaires*, Paris 1970.
12. Bernard H. Vlekke: *Oude en nieuwe richtingen in de studie der internationale betrekkingen, Internationale Spectator*, Haag 1964, nr. 6, s. 183.
13. Bertrand de Jouvenel: *The Pure Theory of Politics*, Cambridge 1963, s. 189.
14. Jvf. Gonard: *La recherche opérationnelle et la décision*, Genève 1958, s. 82.
15. Se f. eks. analysen af, hvorledes linieføringen og udbygningen af den parisiske ekspresmetro blev fastlagt i Lucien Sfez: *Critique de la décision*, Paris 1973.
16. Raymond Aron: *Les étapes de la pensée sociologique*, Paris 1967, s. 512.
17. „Il n'est pas de fait où ne puisse se distinguer une part d'individuel et une part de social, une part de contingence et une part de régularité“, Fernand Braudel: *Histoire et sociologie, Ecrits sur l'histoire*, Paris 1969, s. 102.
18. Statistisk analyse forudsætter naturligvis også en komparation. Her følges Arend Lijpharts sondring og sprogbrug i *Comparative Politics and the Comparative Method, The American Political Science Review*, 1971, nr. 3.
19. W. J. M. Mackenzie: *The Study of Political Science Today*, London 1970, s. 43. Mulighederne for at anvende statistiske metoder begrænses af, at politologien i hovedsagen er en iagttagelsesvidenskab, kun i meget begrænset omfang en eksperimentalvidenskab. Den politiske psykologi har vel kunnet låne forsøgsteknik fra eksperimentalpsykologien. Simulation har været en nyttig pædagogisk metode, men givet mere tvivlsomme resultater som videnskabelig forskningsteknik på grund af vanskelighederne ved at opnå tilstrækkelig

- realisme i forsøgene. Jvf. f. eks. I. Lipschits: *Simulaties in de internationale politiek*, Deventer 1971.
20. Om den historiske sociologis metode i international politik, Raymond Aron: *Conflict and War from the Viewpoint of Historical Sociology, The Nature of Conflict*, Paris 1957, ss. 177–203.
  21. hypoptos anokōchē, Thukydids Historie, V, xxvi, 3.
  22. Graham T. Allison: *Essence of Decision*, Boston 1971, s. 218.
  23. „Le cours des relations internationales reste suprêmelement historique, en toutes les acceptations de ce terme: les changements y sont incessants, les systèmes, divers et fragiles, subissent le répercussions de toutes les transformations, économiques, techniques, morales; les décisions prises par un ou quelques hommes mettent en mouvement des millions d'hommes et déclenchent des mutations irréversibles, dont les conséquences se prolongent à l'infini“, Raymond Aron: *Etudes politiques, Paris* 1972, ss. 379 f.
  24. „La science politique tend forcément vers l'action“, Marcel Merle: *Sociologie des relations internationales*, Paris 1974, s. 48.
  25. En slags status over sammenlignende kriseforskning finder man i C. F. Hermann: *International Crises, Insights from Behavioral Research*, New York 1972.
  26. André Siegfried: *Tableau politique de la France de l'Ouest sous la IIIe République*, Paris 1913.
  27. Indholdsanalysen er blandt andet blevet anvendt på propagandatekster fra totalitære stater som middel til at forklare eller forudsige deres politik. Som eksempler herpå kan anføres Allen S. Whiting: *China Crosses the Yalu*, New York 1960, og Uri Ra'an'an: *Peking's Foreign Policy "Debate" 1965–1966*, Tang Tsou: *China in Crisis*. Chicago 1968.
  28. Roger-Gérard Schwardzenberg: *Sociologie politique*, Paris 1974, s. 18.
  29. Heller ikke vor egen tids anvendelse af „transaktionsanalyse“ til måling af integrationen mellem stater, som navnlig Karl Deutsch har forsøgt, har givet overbevisende resultater. Anvender man den f. eks. på forholdet mellem England, Tyskland og Rusland op til 1914, har man svært ved at forstå, hvorfor de skulle komme i krig med hinanden, eftersom England var Tysklands bedste kunde og Rusland dets trediebedste og den tyske eksport i begge tilfælde konstant stigende.
F. S. Northedge fra London School of Economics and Political Science beskylder ligefrem de amerikanske „videnskabelige“ politologer for at have ført studiet af international politik „ud i ørkenen“. *The International Political Systems*, London 1976, ss. 9 f.
  30. Lionel Robbins: *An Essay on the Nature and Significance of Economic Science*, London 1935, s. 16.
  31. Milton Friedman: *Essays in Positive Economics*, Chicago 1953, s. 4.
  32. Jvf. Robert Lekachman: *The Age of Keynes*, Harmondsworth 1966, s. 138.
  33. Gunnar Myrdal: *Varning för fredsoptimism*, Stockholm 1944, ss. 149 og 153.
  34. Jvf. Robert Lekachman: *Economists at Bay*, New York 1976.
  35. Man har nok gjort lidt vold på Aristotele. Ser man efter i den græske tekst bruger han tre forskellige ord, som alle er blevet oversat ved videnskab, men i virkeligheden dækker tre forskellige begreber: *methodos*, *epistēmē* og *doxa*, (*Etikken*, første bog, I–II), under-

- søgelse, erkendelse og mening eller doktrin. Også her glider det foreskrivende og det beskrivende over i hinanden.
36. Herom Martin Wight: *Why is there no International Theory?*, H. Butterfield & Wight: *Diplomatic Investigations*, Cambridge, Mass. 1966, og Aron: *Qu'est-ce qu'une théorie des relations internationales?*, *Etudes politiques*, Paris 1972.
  37. Schwarzenberg, op. cit., s. 35.
  38. Noam Chomsky: *The New Mandarines*, Harmondsworth 1969.
  39. Hans J. Morgenthau: *The Intellectual and Political Functions of a Theory of International Relations*, Horace V. Harrison: *The Role of Theory in International Relations*, Princeton 1964, s. 113.
  40. Ordet „rationel“ anvendes her med alle de nuancer, det har i beslutningsteorien: mindre følelsesbetonet, med kendskab til de flest mulige for beslutningen relevante forhold, med overvejelse af de flest tænkelige strategier, med den mest sagkyndige konsekvensanalyse. Der kan dog kun være tale om formålsrationel. Selve det overordnede mål må bestemmes af politikeren ud fra hans værdipræmisser. Det kan man ikke forske sig frem til.
  41. Daniel J. Boorstin: *The Americans*, New York 1973, ss. 155 f.
  42. Henry A. Kissinger: *A World Restored*, Boston 1957, *Nuclear Weapons and Foreign Policy*, New York 1969 og *The Necessity for Choice*, New York 1961.
  43. Op. cit., s. 660.
  44. Lekachman: *Economists at Bay*, s. 103.
  45. Johan Galtung: *Fred, vold og imperialisme*, Oslo/København 1974, ss. 19 og 21.
  46. Vanskeligheden ved at skelne mellem „det sande“ og „det gode“ afspejler sig i selve sproget i ordet „rigtig“s dobbelttydighed. At noget er rigtigt, kan både betyde, at det er sandt, og at det er det moralsk rigtige.
  47. Curt Sørensen: *Samfundsvidenskab, værdirelativisme og Parteilichkeit*, *Festskrift til Erik Rasmussen*, Århus 1977, s. 338.
  48. F. eks. Daniel Bell: *The End of Ideology*, Glencoe 1960, og Raymond Aron: *La lutte des classes*, Paris 1964.
  49. Marxisterne taler sjældent om en marxistisk politologi, snarere om en marxistisk samfundsvidenskab. Men inden for den politiske forskning har de især interesseret sig for at analysere „den kapitalistiske stat“ i forhold til samfundet og sammenhængende hermed „imperialismen“, d.v.s. afhængigheds- og dominansforhold mellem „kapitalistiske“ stater. De socialistiske stater har man vist langt mindre interesse. Se f. eks. Alan Wolfe: *New Directions in the Marxist Theory of Politics, Politics and Society*, New York 1974, nr. 2, og David A. Gold, Clarence Y. H. Lo & Erik Olin Wright: *Recent Developments in Marxist Theories of the Capitalist State*, *Monthly Review*, New York 1975, nr. 5. En indføring i den såkaldte imperialismeteorier findes i Roger Owen & Bob Sutcliffe: *Studies in the Theory of Imperialism*, London 1972.
  50. Se f. eks. Hans Henrik Bruun: *Science, Values and Politics in Max Weber's Methodology*, København 1972.
  51. Gunnar Myrdal: *Objektivitetsproblemet i samhällsforskningen*, Stockholm 1970, ss. 40 f.
  52. Leon Festinger: *A Theory of Cognitive Dissonance*, Stanford 1962, s. 160.

53. Karl Popper: *The Logic of Scientific Discovery*, London 1959, kap. X, *The Poverty of Historicism*, London 1974, s. 111, og *Gisninger og gendrivelseser, Kritisk rationalisme*, København 1973, ss. 43 f.
54. Jvf. Aron: „Toute vie sociale, à un degré ou à un autre, se compose de relations de puissance, condition de l'action collective, en quelque domaine que ce soit. Quant à ériger la puissance ainsi définie (den Weber'ske definition) en but unique et suprême des individus, des partis ou des Etats, ce n'est pas là une théorie au sens scientifique mais une philosophie ou une idéologie. En tout cas, une telle proposition ne se prête pas à la falsification et ne peut donc être tenue même pour une hypothèse scientifique“, *Etudes Politiques*, ss. 362 f.
55. Jvf. f. eks. Walter Carlsnæs: *The Concept of Ideology and Political Analysis*, PhD-afhandling, Oxford 1976, ss. 89-101. At man afviser den dialektiske materialismes teori, betyder ikke nødvendigvis, at man afviser den materialistiske samfundsforsknings metode. Jvf. Aron: *Les étapes de la pensée sociologique*, s. 184.
56. David Easton: *The Political System*, New York 1953, s. 225.
57. Popper: *The Open Society and its Enemies*, London 1966, II, s. 217.
58. Mackenzie, op. cit., s. 12.
59. Den alternative marxistiske forskningsproces, der skulle bestå i at „etablere viden om en objektivt eksisterende verden“, som skulle „afspejle“ sig i teorierne – og be- eller afkræfte dem – jvf. Curt Sørensen, op. cit., s. 328 – virker omtrent lige så overbevisende som en mands forsøg på at løbe fra sin egen skygge. Jvf. f. eks. Carlsnæs, op. cit., ss. 179-85.
60. *Søren Kierkegaards Dagbøger 1844-48*, udvalgt og kommenteret af Peter P. Rohde, København 1962, s. 107.
61. *Le Monde*, Paris 25/4 1976.

Litteraturhenvisninger

- Allison, G. T.: *Essence of Decision*, Boston 1971.
- Aron, R.: Qu'est-ce qu'une théorie des relations internationales, *Etudes politiques*, Paris 1972.
- Bjøl, E.: *International politik*, København 1972, ajourført sv. udg. *Internationell politik*, Stockholm 1976.
- Cox, R. W. & H. K. Jacobsen: *The Anatomy of Influence*, New Haven 1973.
- Dahl, R. A.: *Modern Political Analysis*, Englewood Cliffs, N.J. 1976.
- Dougherty, J. E. & R. L. Pfaltzgraf: *Contending Theories of International Relations*, Philadelphia 1971.
- Dunsire, A.: *Administration, the Word and the Science*, London 1973.
- LaPalombara, J.: *Politics within Nations*, Englewood Cliffs, N. J. 1974.
- Lévy-Leboyer, C.: *Psychologie des organisations*, Paris 1974.
- Mackenzie, W. J. M.: *Politics and Social Science*, London 1967.
- Mackenzie, W. J. M.: *The Study of Political Science Today*, London 1970.
- Merle, M.: *Sociologie des relations internationales*, Paris 1974.
- Meyer, P.: *Politisk videnskab*, København 1962.
- Meyer, P.: *Offentlig forvaltning*, København 1974.
- Meynaud, J.: *Introduction à la science politique*, Paris 1959.
- Myrdal, G.: *Objektivitetsproblemet i samhällsforskningen*, Stockholm 1968.
- Popper, K. R.: *Kritisk rationalisme*, København 1973.
- Rasmussen, E.: *Komparativ politik*, I, København 1972.
- Sabine, G. H. & T. L. Thorson: *A History of Political Theory*, Hinsdale, Ill. 1973.
- Schwarzenberg, R.-G.: *Sociologie politique*, Paris 1974.
- Self, P.: *Administrative Theories and Politics*, London 1973.
- Sfez, L.: *Critique de la décision*, Paris 1973.

Grundvidenskaben i dag er navnet på en foredragsrække, Det Kongelige Danske Videnskabernes Selskab begyndte i efteråret 1976. Formålet er at bidrage til en større forståelse af den forskning, der ikke direkte stiler mod praktisk anvendelse, men mod forøget indsigt i sammenhængen i verden.

Pjeceserien bygger på disse foredrag. Forfatterne er fremtrædende forskere hentet såvel i som uden for Selskabets medlemskreds. Fremstillingen er gjort så almen, at det enkelte hæfte kan tjene som udgangspunkt for en videre beskæftigelse med de behandlede fag og emner. Hertil hjælper også omfattende litteraturhenvisninger.

Behandlingen af de enkelte naturvidenskabelige og humanistiske videnskabsgrene sigter mod at give et indtryk af forskningens udvikling i den sidste menneskealder. Det drejer sig ikke alene om metoder og resultater; også spørgsmålet om grundforskningens praktiske betydning og de farer, den kan rumme, berøres. I det første hæfte drøftes den grundvidenskabelige forskning som helhed samt dens samfundsmæssige rolle.

De nedennævnte 10 pjecer forventes udsendt 1977–78. De nummererede er allerede udkommet:

1. Mogens Pihl: Hvad er grundvidenskab?
2. Erling Bjøl: Politik som videnskab.
  - Søren Egerod: Det fjerne Østens sprog – sammenhænge og påvirkninger.
  - Arne Noe-Nygaard: Jordens nye ansigt.
  - C. Møller: Omvæltninger i fysikernes tankesæt i vort århundrede.
  - Erik A. Nielsen: Hvad kan litteraturvidenskaben?
  - Olaf Pedersen: Videnskabshistorien og dens aktuelle betydning.
  - Ingmar Bengtsson: Musikvidenskaben nu og i fremtiden.
  - Ole Maaløe: Biologiens molekylære grundlag.
  - B. Gomard: Retsvidenskabens opgaver og metode belyst ved eksempler fra aktieselskabsretten.

Pris kr. 12,85 incl. 18 % moms.

ISBN 87-87696-01-0